Finn Magnusen
Forsøg til Forklaring
[illegible] [illegible]
[illegible]

Forsøg til Forklaring

over

en Rune-Indskrift

paa

en i Engelland i Aaret 1818 funden Guldring, samt flere andre af samme Art.

Ved

Professor Finn Magnusen.

Kjøbenhavn.

Trykt i det Schultziske Officin.

1820.

I Aaret 1818 sendte Præsten Hr. John Hodgeson, Sekretær ved det antiqvariske Selskab i Newcastle (ved Tyne), et Stykke af en Engelsk Tidende hertil, hvorpaa var afbildet i Træsnit Indskrift og Dimensioner af en Guldring med Runer, som var funden i Junii Maaned samme Aar i Nærheden af Carlisle, Cumberlands Hovedstad. Vægten var 14 dwt. 20 Gr. *a*). Jeg blev anmodet at dechiffrere Indskriften, og jeg forsøgte derpaa, efter den ovenmeldte i Engelland publicerede Afbildning *b*). Jeg nedskrev mine Bemærkninger her-

a) Omtrent $1\frac{1}{2}$ Lod Dansk.

b) Af hvilken engelske Avis denne Afbildning (som gjenvives herved under No. II. a.) med tilhørende Beskrivelse er taget, veed jeg ikke. Formodentlig er den fra Newcastle eller Carlisle.

over i det latinske Sprog, og sendte dem til Reqvirenten under Titel: *De annulo aureo, runicis characteribus signato, nuper in Anglia invento, et pluribus ejusdem generis, brevis dissertatio.* I indeværende Aar udgav forommeldte Selskab denne lille Afhandling i Trykken, i stor Qvart, med megen typographisk Eleganz — men der findes en ny Afbildning af Ringen (her No. II. b.), som afviger noget fra den mig før tilstillede, hvorpaa min Forklaring var grundet, og som saaledes maa give Anledning til enkelte Forandringer eller Berigtigelser deri. Af denne Aarsag finder jeg mig foranlediget til at meddele her en dansk Oversættelse af Afhandlingen, hvis Hovedgienstande efter min Mening oprindelig tilhørte Danske Mænd, af Fødeland eller Herkomst. De tre Ringes Indskrifter, som i Originalen ere afbildede ved Typer, stukne allene til det Brug, meddeles her ved hosfølgende Kobberstik.

Jeg har ikke faaet Leilighed til at see noget fuldkomment Sidestykke til hine Rune-Ringe i de nordiske Riger. Derimod har jeg paa det herværende Kongelige Kunstkammer seet en Guldring med en blaa Steen eller Flus, hvorom en bred Kant, og derpaa dette med Runebogstaver indgravede Navn ÞARÞIR ɔ: ÞORGEIR, (Thorgeir) som er ældgammelt her i Norden, og bruges endnu, aldeles

efter den her anførte Skrivemaade, i Island c). Derimod har man her i Landet mange Guldringe med Indskrifter i latinske eller gothisklatinske Bogstaver, som meest indeholde Helgenes, især Marias og de hellige tre Kongers Navne (Jaspar eller Caspar, Balthazar og Melchior). Adskillige af denne Art findes paa Kunstkammeret, men en af de ziirligst udarbeidede (funden i Stiernholms Ruiner) har jeg seet paa Bygholm hos Hr. Stiftamtmand Thygesen d).

---

c) Det betyder Thors Sværd eller Spyd, og har altsaa, ligesom saa mange andre, Hensyn til hiin hedenske Guddoms Dyrkelse. Man satte nemlig Guden Thors Navn foran andre bekiendte Egennavne, for at tilkjendegive at Barnet var helliget Guden, bestemt til hans særegne Dyrkelse, eller anbefalet til hans Beskyttelse. Saaledes opstod Navnet Thor-Geir (ligesom Thor-Biørn, Thor-Grim, Thor-Stein, Thor-Ketil (Thorkel), Thor-Rolf, Thor-Ulf, Thor-Alf o. m. fl.). Blandt de gamle Nordboere, som bare Navnet Thorgeir, var de hedenske Liosvetningers sidste Præst og Herredshøvding (Gode), som blev Ophavsmand til Kristendommens Indførelse i Island; Ogsaa Thorgeir Havardsøn (i Oluf den Helliges Tid) m. fl.

d) Mange Guldringe, tildeels med ædle Stene, har man ellers fundet i Hedenolds-Gravhøje her i de nor-

Den yderste Indskrift af den ved Carlisle fundne Ring (See Kobberpladen II. a.) læste jeg saaledes efter Bogstaverne:

ORMR eller ORKR } IUFL TRIGI Á RIDONG TOKTNOSON Á.

og forklarede saaledes de enkelte Ord (som skrevne med Runer af den sædvanligste Art).

ᚠRᛅR. Disse Bogstaver ere os tydelige nok undtagen den eneste ᛅ, som bliver her, efter min Mening, tvetydig. Som oftest betegner det i skandinaviske Runer R *finale*, men her troer jeg at man har sat den som et omvendt Ψ (nemlig M) efter vor sædvanlige Maade. Saaledes læser man Ordet ORMR, som hos vore Forfædre var et meget almindeligt Egennavn *e*).

I tydske Runer læser man ellers undertiden ᛅ som K. Antages dette, bliver Ordet her til ORKR (hvorom mere i det Følgende).

disse Lande. Adskillige af dem forvares paa Kunstkammeret og i Museet for de fædrelandske Oldsager.

e) Da Tyderne især stedse have udtalt Ord, der begynde med o som Vo (f. Ex. Vonsdag for Onsdag, altsaa Vodin for Odin, ligesom Islænderne endnu sige baade Vód og Ód), saa er Navnet Orm hos dem blevet til Vorm, og endelig til et i den lærde Verden højberømt Slægtnavn.

ᛁᚢᚠᛚ JUFL eller JOFL. Da man i de hedenske Tider hos os ingenlunde fulgte vore nyere Retskrivnings-Regler, maa vi her især tage Hensyn til Udtalen, og saaledes troer jeg at Ordet svarer til de senere Tiders JALL eller JARL. Vi vide, at ᚢ i Runer (og selv i Middelalderens Haandskrifter) ofte sættes for ᚠ eller O, men at den danske Almue tit udtaler A som O eller AA f. Ex. Fór, Faar istedenfor Far. RL eller LL udtales i Ordet Jarl af Islænderne paa en særegen Maade, som man nærmest kunde gjengive ved JAFL eller, efter hin Almue-Udtale, som sandsynlig i gamle Dage var tilfælles for alle Danske, JOFL (skrevet ᛁᚢᚠᛚ) *f*). Dette Ord bliver altsaa det bekjendte JARL, JALL (Angelsaxisk *Eorl*, Engelsk *Earl*, Kymrisk *Jarll*, Alamanisk *Erl* o. s. v.) Det betegnede i gamle Dage en Værdighed, som i visse Henseender svarede til de senere Grever, og oversættes i Almindelighed ved det latinske *Comes*. Ordets Oprindelse er uvis. Nogle have udledet

f) Danske Handlende i Island, som ikke ret kunne bogstavere de islandske Navne, skrive saaledes isteden for det rigtige Halla — Hadla, Hatla, Hafla, Harla, efter som den dem uvante Lyd forekommer dem at udtrykkes nemmest ved Bogstaver efter dansk Udtale. Ogsaa for det ellers i Danmark bekjendte Biørn (Biaurn) skrive de af samme Aarsager Biødn, Biøtn o. s. v.

det fra det Finske *jallo* stærk, ypperlig, andre fra det Græske *ἰαλλω (emitto)*, da Jarlerne gjerne vare Kongernes Udsendinge *(emissarii, legati)*.

ᛏRI<I *g*) o: TRIGI Isl. *triggi, tryggi* d. e. **tro, trofast**, sat som et i gamle Dage brugeligt Tilnavn *(cognomen)*. G og K udtrykkes ved det samme Bogstav (ᛘ) i de ældste Runer, men her sættes vel det celtiberiske < (nemlig c eller k) i hin Runes Sted.

ᚢ for det islandske *á* (udtalt *au*), *Adverbium loci* for i eller fra.

RIᚦᚠᚨX. RIDONH *h*). Det sidste X (for ᛯ) sættes ofte i nordiske og tydske Runer for C eller G, ligesom selve Bogstavet H i gamle tydske Skrifter. Saaledes læser jeg her *Ridong* eller *Ridáng* og

g) Saaledes læser man tydelig i Avisaftrykket, og dette maatte jeg følge i min Forklaring. Derimod forestilles et R istedenfor Karaktererne <I i min trykte Afhandling, saa at Ordet her ikke kan læses; undtagen som TMRIR eller TRRI. Hvilken af Afbildningerne er den rigtige, kan jeg ingenlunde bestemme, da jeg ikke har seet selve Ringen. I al Fald kan TRI være en Abbreviation af TRIGGI.

h) Eller *Vidonh* og saa videre, da denne Rune, efter Avisaftrykket ogsaa lignede et ᚢ. Dette er ikke Tilfældet ved den senere Afbildning. Ellers kunde man ogsaa læse *ur idonh* eller *idong*, da *ur* vilde betyde fra; men *Idong, Idang* Stedets Navn.

antager det for et Stedsnavn (som de nyere engelske *Reading*, *Reding* eller *Riding*.)

ᛏᚴᛏᚿᚮᛋᚮᚿ TOKTNOSON. Heraf ere T og N sammenføjede ved en Binde-Rune, med mindre Graveuren ved en Fejl har anbragt en Tværstreg for mange, da Ordet maatte læses TOKTOSON. I al Fald maatte det forklares Toktnes (Tokes) eller Toktnas, Toktas Søn *i*).

ᛆ ɔ: *Á* ejer *(possidet)*. Dette lille Ord bruges endnu hyppig af Islænderne, for at betegne deres Ejendomsret til en eller anden Ting, ved at lægge det til de første Bogstaver af deres og Faderens Navn, f. Ex. G. I. S. Á. ɔ: *Grimr Jónsson Á*, Grim Johns Søn ejer (Ringen eller en anden saaledes betegnet Ting).

Paa den indvendige Side af Ringen læses dette enkelte Ord ᛏᚮᛚ ɔ: *Tol* nemlig: Redskab, forarbeidet Ting, *(instrumentum*, *symbolum*, *cime-*

i) Avisaftrykket sætter her, i Begyndelsen, tydelig et ᛏ, skjønt man i Afhandlingens Afbildning maa læse det for et ᚴ. Man kunde ellers falde paa den Tanke, at de nyere Angelsaxers overstregede D kunde skulle udtrykke de brittiske Runers overstregede T (som ogsaa forekommer i den her næstefter omhandlede Indskrift.

lium) — hvoraf det endnu brugelige engelske *Tool.*

Saaledes kommer hele Indskriften til at lyde saaledes:

ORMR JUFL (JOFL) TRIGI TOKTNOSON U (á)
eller (Jall, Jarl)
ORKR RIDONG Á TOL

Paa Latin:

ORMUS COMES FIDUS TOKTNÆ FILIVS DE
vel RIDONG POSSIDET
ORKUS INSTRUMENTUM (hocce).
(cimelium)

Og paa Dansk: Orm Jarl den trofaste, af (til) Ridong, Toktnas Søn, ejer dette Redskab (ɔ: Instrument eller Jertegn). Meningen heraf vil først indlyse ret af den herefter følgende Forklaring over Ringens Bestemmelse.

Ville vi undersøge, hvilken bekiendt Mand vi sandsynligen kunne antage for Ringens Ejer — saa kan hans Navn, efter det foranførte, enten læses Orkr eller Ormr, ligesom vi ogsaa finde at begge Navne spille store Roller i Danmarks og Engellands gamle Historie. Thi dersom vi

I. læse ORKR ɔ: ORIKR, ÖRIKR, nemlig det nyere *Eiríkr* (Erik) saa vide vi at

α) Orrik (Orik, Ork) var en Søn af den berømte Angelsaxiske Hærfører Hors. Suhm mener, at han har ført Krig i Northum-

berland med vor Frode den 5te henved Aar 462.

β) Orkr, Orc eller Orrik var Knud den Stores Thegn (Thegen, Thayn, Than) d. e. adelig Kriger, nærmest Greve i Værdighed, der endog havde Rang over de ringere Baroner. Paa Dansk kunde han altsaa kalde sig Jarl. Aar 1023 kaldes han Kongens Oeconomus, og fik da af ham til Foræring Herregaarden (siden Klosteret) Abbotsbury i Dorsetshire. Man har af ham et Diplom angaaende Gaarden Portisham af 1024. Desuden finde vi, at Annalisterne omtale en Dansk Jarl Orguil eller Orkuil (hvis Navn rimeligviis er fordrejet af Affkriverne) som faldt, med fire Andre, i Slaget ved Ashdown i Esser, i Kong Alfreds Tid, Aar 871.

II. Antage vi Læsemaaden Ormr, saa forekomme disse gamle Helte af dette Navn.

α) Orm Jarl af Engelland siges i Sagaerne at have opfostret den nordisk-gothiske Heltinde, Hervara den Yngre. Suhm troer, at han har levet henved Aar 540.

β) Orm, Angler eller Engellænder, siges at have fægtet i det berømte Braavalle-Slag under Harald Hildetand, henved Aar 735.

γ) Orm, Jarl af Northumberland og Deira, levede henved 941 og 42. Hans Datter blev gift med Amlaf, Ostmannernes (ɔ: Skandinavernes) Konge i Irland. Da Northumberland grændser til Cumberland, saa bliver det ikke usandsynligt, at den her omhandlede Ring har tilhørt netop denne Orm Jarl.

Ellers er det vist, at Danske og Nordmænd have ført mange og langvarige Krige i Northumberland og Cumberland. Saaledes ødelagde de Danske Carlisle *(Carleolum)* i hvis Nærhed Ringen er funden, i Aaret 875.

Højst besynderligt er det, at man, for adskillige, maaskee mange Aar siden, har fundet i Stor-Britannien en anden Guldring med en lignende Indskrift. Den blev seet der, eller Indskriften i det mindste afkopieret ved den lærde Reisende Thorkelin (nu Etatsraad, Geheime-Archivarius og Ridder af Dannebroge). Ringens øvrige Beskrivelse og de dertil hørende Noticer om dens Oprindelse og Skjæbne tabtes med Ejerens store Bog- og Kunst-Samling i Kjøbenhavns Ildebrand 1807. I Forveien havde Etatsraaden dog meddeelt Hans Excellence Gehejme-Conferenceraad Johan Bülow til Sanderumgaard, Ridder af Elephanten m. m., den

Aftegning af Indskriften, som sees paa Kobbertavlen under No. III. *k*). Her læser man atter *Orkr* eller *Ormr* jarl tri *l*) á Ridong (efter min foranførte Forklaring med Tillæg af et eller flere Ord H (K. G) LOSTOSOTNOL (hvori T og N atter synes at være forenede i en Binde-Rune). Enten disse Ord tilhøre Kymrisk, Gaelisk, Saxisk eller andre Sprog, kan jeg ikke afgiøre og overlader det til Sagkyndigeres Bedømmelse *m*).

Saaledes synes begge Ringes Ejermand at have været een og den samme. Hvorledes dette kunde skee, vil jeg her søge at oplyse: Guldringe forsynede med Figurer eller Indskrifter bleve ofte i gamle Dage brugte isteden for vore Pergaments- eller Papirs-Documenter. Saaledes gav Brudgommen Bruden en Ring, som Beviis for Forlo-

k) I Aftegningen ved denne Afhandlings latinske Udgave mangler Bogstavet ᚢ.

l) Dog saaledes, at der i Originalen staaer et ᛅ for mange; ogsaa skee her Afbrydelser ved Zirater, som kunde antages for Distinktionstegn.

m) Kun falder det mig nu ind, om ikke her maatte læses KLOSTOS 5 (á) TÓL. Da *Klostos* maatte være det samme som *Klostor* (Kloster) eftersom *s* ofte i gamle Skrifter skrives for *r* (som *vas* for *var*, *es* for *er* o. s. v. Her maatte Talen altsaa være om et *Ridong* (*Reding* eller *Reading*) Kloster. Midt i det 9de Aarhundrede havde de Danske et af deres Hoved-Tilholdssteder i Riding eller Reading.

velsen eller Ægteskabspagten; Herren undertiden Trællen en anden til Vidnesbyrd om hans Frigivelse o. s. v. Ofte brugtes Ringe ogsaa som Jertegn *(symbola, tesseræ)* og gjeldte saaledes som vore skriftlige Fuldmagter eller Kreditiver, for en Udsending eller Repræsentant. Saaledes heder det f. Ex i de baierske Love *n)*. "Dersom Nogen foragter sin Hertugs (Anførers) Befaling eller det Tegn som han har seet at Hertugen har oversendt, være sig Ring eller Segl, — hvis han forsømmer at komme" o. s. v. I de eddiske Digte ommeldes Ringe, sendte i Breves Sted, eller ledsagede med Runetavler *o)*. Desuden pleiede Konger og Fyrster ofte at skjænke deres Vasaller, Kri-

n) Leges Bavaricæ T. it. 2. §. 14. *"Si qvis jusſionem ducis ſui contemſerit, vel ſignum qvale viſus fuerit dux transmittere, aut* a n n u l u m aut *ſigillum, ſi neglexerit venire* &c.

o) S. *Edda antiqvior.* Tom. 2. Havn. 1818. pag. 287. 371. 416. o. f. Paa ældgamle persiske Monumenter forestilles tit en Konge eller Helt som indhændiger eller forevi̇ser en Anden en stor Ring. Hoeck mener at dette betegner Enevoldsmagtens Overdragelse paa en symbolisk Maade. See hans *Monumenta Medo-Perſica* Goettingen 1818. 4. Tab. 2. pag. 31. o. f. Storsultanens Ring er Storvizirens fornemste Fuldmagt — for ej at anføre flere lignende Exempler fra Østerlandene. Hos os ere Signeterne (Rigs-, Kollegii- og Embeds-Segl o. s. v.) komne i Ringenes og Seglringenes Sted.

gere og Skjalde gyldne Ringe. Det var derfor nødvendigt at en Fyrste ejede mange slige.

Endelig ville vi tilføje en **tredie dansk-brittisk Guldring**, som er beskrevet og afbildet af Hickes *p*). Indskriften bestaaer af en Blanding af Runer og Angelsaxiske Bogstaver. See Kobbertavlen No. 4 og maa læses saaledes:

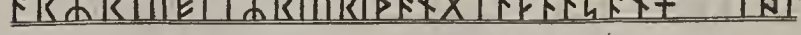
ÖDRED MEC A HEUNRED MEC A GROF.
eller EDRED (isl. mik á) eller HEANRED (isl. mik á gróf)

o. *Edredus me possidet Hunredus me cælavit*, eller paa nyere Dansk **Edred** ejer mig, **Hunred** graverede mig. Hickes har læst *mec a* som *meca* d. e. Mage (Ægtemage) og følgelig oversat Indskriften saaledes: *AEdredus conjux Henredæ me cælavit* i. e. *cælari jussit*. Den Charakter, som Hickes har anseet for at være et T, er blot et Slutningstegn — og Indskriften er følgelig (paa Navnenes Angelsaxiske Skrivemaade nær) ægte gammel Dansk eller ny Islandsk. **Edred** var et Mands Navn som brugtes hyppig i Engelland; **Heanred** ogsaa i Skandinavien, hvor man dog finder det skrevet **Húnraudr**.

p) i *Thesauro Antiqvitatum* I, XIII. Tab. 17.

Fig II.

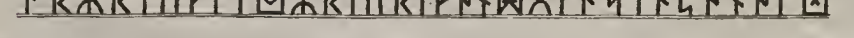

a,

b,

c, ORMR / ORKR } IUFLTRIGIARIDONGTOKNOSONA TOL

Fig. III.

a,

b, ORMR / ORKR } IUFLT ⊡ RRIARIDONGHLO STO SONOL ⊡

Fig. IIII.

a,

b, ODRED / EDRED } MEC A { HEUNRED / HEANRED } MEC A GROF I

Maalestok til Fig. I.

24 32 40 48 *Tommer.*